

19. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
20. Гетьман И. В. Трансформации в правовой доктрине: плюрализм методологий, концепция правового общения, правовая герменевтика / И. В. Гетьман // Проблемы законности. – 2014. – № 125. – С. 24-31 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://socionet.ru/publication.xml?h=spz:cyberleninka:32137:15665764>.
21. Сорокин В. В. О плюралистическом понимании права / В. В. Сорокин // Юридическое образование и наука. – 2007. – № 3. – С. 38-40.
22. Ромашов Р. А. Реалистический позитивизм: современный тип интегративного правопонимания / Р. А. Ромашов // Известия вузов. Правоведение. – 2005. – № 1. – С. 4-11.
23. Ольков С. Г. Аналитическая юриспруденция (методология юриспруденции): Учебник. – Ч. 1 / С. Г. Ольков. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 592 с.
24. Масловская Е. Социологические теории права и анализ правовых институтов российского общества: моногр. / Е. Масловская. – Н. Новгород: НИСОЦ, 2007. – 139 с.
25. Гетьман І. В. Концепція правового спілкування : зміст, витoki, перспективи : монографія / І. В. Гетьман. – Х.: Право, 2007. – 240 с.
26. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система / Х. Бехруз // Право України. – 2010. – № 4. – С. 143-147.
27. Честнов И. Л. Диалогичность права в глобализирующемся обществе // Диалог культур и партнерство цивилизаций : VIII Междунар. Лихачевские науч. чтения, 22–23 мая 2008 г. – СПб. : СПбГУП, 2008. – С. 282–284 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/Sbor_full/2008_rus.pdf.
28. Рабінович С. Юснатуралізм у філософсько-правовій думці України: взаємодія західної та східної традицій європейського права / С. Рабінович // Право України. – 2010. – № 4. – С. 127-132.
29. Журбелюк Г. В. Актуалізація проблем праворозуміння в контексті загострення в Україні кризових явищ / Г. В. Журбелюк // Наука і інновація. – 2008. – Т.8. – С. 7-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/655>

УДК 796.5:314.44

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Білоус О. О.,

старший викладач кафедри туризму
та соціальних наук

Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного
торговельно-економічного університету

Анотація: у статті розглянуто проблема розвитку туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Встановлено, що основою для проведення структурних реформ у галузі туризму є формування спеціальної законодавчо-правової бази, яка забезпечує захист інтересів держави та суспільства, прав людини та громадянина, а також визначає форми та методи втручання держави у туристичну діяльність. Запропоновано шляхи вдосконалення цього напрямку шляхом залучення фінансової підтримки держави, впровадження проектів з поліпшення умов інфраструктури для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Ключові слова: особа з обмеженими фізичними можливостями, інвалід, туризм, соціальна адаптація, туристична діяльність.

Аннотация: в статье рассмотрена проблема развития туризма для лиц с ограниченными физическими возможностями. Установлено, что основой для проведения структурных реформ в сфере туризма является формирование специальной законодательно-правовой базы, обеспечивающей защиту интересов государства и общества, прав человека и гражданина, а также определяющей формы и методы вмешательства государства в туристическую деятельность. Предложены пути совершенствования этого направления путем привлечения финансовой поддержки государства, реализации проектов по улучшению условий инфраструктуры для лиц с ограниченными физическими возможностями.

Ключевые слова: лицо с ограниченными физическими возможностями, инвалид, туризм, социальная адаптация, туристическая деятельность.

Annotation: in the article the problem of tourism for people with disabilities. It is established that the basis for structural reforms in tourism is the formation of a special legislative framework, which ensures the protection of the interests of the state and society, human and civil rights, and defines the forms and methods of state intervention in tourism activities. The ways of improving this trend by attracting financial support from the state, implementation of projects to improve infrastructure conditions for persons with disabilities.

Key words: persons with disabilities, disability, tourism, social adaptation and tourist activity.

Постановка проблеми. В Україні особам з обмеженими фізичними можливостями конституційно гарантовано рівні з усіма можливості для участі в державному будівництві, інтеграції в усі сфери суспільного життя. Але, щоб вони могли реально стати рівноправними членами суспільства, у державі має бути створена цілісна взаємопов'язана система реабілітаційних заходів, орієнтованих на відновлення їх фізичного й соціального статусу, поліпшення життєдіяльності, досягнення матеріальної незалежності. Залучення людей з особливими потребами у сферу

туризму – один із чинників інтеграції інвалідів у суспільство. Адже через наявність відповідних фізичних і соціальних бар'єрів вони часто виявляються позбавленими можливості брати повноцінну участь у суспільному житті. Ця соціально уразлива категорія людей потребує особливого правового захисту.

Проблеми захисту осіб з особливими потребами присвячено значну кількість робіт вітчизняних та закордонних авторів. Її, зокрема, розглядають С. Григор'єв, А. М. Ахметшин, М. Н. Сапіжєв, С. П. Євсєєв, Г. Р. Сахібзадаєва, О.П. Головікіна та багато інших. Але питання розвитку туризму для людей, які мають певні фізичні вади, проте потребують всебічного культурно-пізнавального розвитку, виходу з ізоляції, що найкраще досягається саме завдяки туристським подорожам, потребує більш детального вивчення. Ці обставини і зумовили вибір об'єкта та предмета дослідження.

Таким чином, *метою* дослідження є вивчення ролі і значення туризму як фактору соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями, визначення сучасного стану розвитку туризму для інвалідів в Україні і розроблення заходів щодо впровадження, розвитку і популяризації його в державі.

Виклад основного матеріалу. Важливе значення для такого повноцінного життя осіб з обмеженими можливостями є усвідомлення цієї проблеми кожним з нас. На жаль, суспільство схильне сприймати інвалідів крізь призму негативних стереотипів. Значна чисельність людей звикла ставитися до них упереджено, вважаючи таких осіб непрацездатними, неспроможними, ні на що не придатними. Людині з інвалідністю іноді приписують негативні чи міфічні риси характеру, від неї очікують незвичної поведінки, інколи її навіть побоюються. Усе це принижує людину, якій доводиться жити зі сталими вадами здоров'я. Сьогодні такі особи належать до найбільш соціально не захищеної категорії населення. Люди з інвалідністю в цілому в нашому суспільстві є меншістю, яка потенційно потерпає від дискримінації й потребує особливої уваги до власних проблем.

Згідно зі ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом [1]. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками.

Подолання наслідків інвалідності, поновлення втрачених життєвих функцій допомагають цим людям стати повноцінними членами суспільства.

Отже, інвалідність є явищем соціальним, уникнути якого не може жодне суспільство, і тому кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо осіб з обмеженими фізичними та (або) розумовими вадами. Не дивлячись на це, проблема лікування, реабілітації та соціальної адаптації людей з особливими потребами, у т. ч. й спеціалізованих туристських ринків для осіб з особливими потребами, залишається надзвичайно гострою у всьому світі. У сфері туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями проходять процеси активної інституціоналізації. Про це свідчить виникнення міжнародної туристської організації SATH, яка проводить щорічні конгреси, випускає щомісячний журнал, співробітничас з урядами окремих держав. До складу SATH входять некомерційні та громадські організації з різних країн, а також організації з різноманітних сфер туристського бізнесу. Штаб-квартира SATH знаходиться в США, в місті Нью-Йорк, кількість членів SATH безупинно зростає. На сьогодні SATH є членом Всесвітньої туристської організації, що свідчить про інтеграції туризму для людей з обмеженими фізичними можливостями у загальносвітову систему туризму [2, с. 36-37].

Туризм в усьому світі є загально визнаним засобом пізнання навколишнього світу, відпочинку, оздоровлення, спорту. У систему туристських заходів щорічно залучаються десятки мільйонів людей. У багатьох країнах туризм став важливим сектором економіки, займаючи в загальному світовому експорті третє місце. Разом з тим, спортивний туризм досі слабо досліджений з соціологічної точки зору як соціальний інститут, при цьому найменш вивченими напрямками туризму є туризм для осіб з обмеженими життєвими можливостями.

Нині туристична діяльність регулюється Законом України «Про туризм» [3], в якому закріплено, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом: визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму; визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму; визначення основ безпеки туризму; нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); ліцензування в галузі туризму, стандартизації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу; встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму; визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму; участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

На законодавчому рівні закріплені основні цілі державного регулювання в галузі туризму до яких належать [3]:

- 1) забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;
- 2) безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;
- 3) збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх національне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;
- 4) створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму є, зокрема, забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для інвалідів шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Найважливішими завданнями туризму є визволення неповносправних осіб з суспільної ізоляції, піднесення бажання до життя, до здійснення спеціальних вправ у процесі реабілітації, релаксації. Найбільш терапевтичним, з точки зору широкої реабілітації, є активний туризм, який розвиває фізично, морально, оздоровче, етично і естетично [4, с. 110-112].

Соціальна значущість туризму для особливих категорій населення обумовлена, зокрема, тим, що відносно і абсолютне число осіб з різними видами обмеження життєвих можливостей безперервно зростає. У подібній ситуації актуальною стає розробка нових засобів соціальної реабілітації, орієнтованих на розширення життєвого простору осіб з обмеженими життєвими можливостями. Одним з найбільш ефективних засобів розширення життєвого простору та оздоровлення осіб «з особливими проблемами» є спортивно-оздоровчий туризм, який у цей час розвивається в Україні в основному як стихійний рух. У літній час у різних куточках країни організовуються туристські табори, зльоти, змагання, походи. Однак організації, які проводять такі заходи, нерідко мають поверхове уявлення про специфіку туризму для різних категорій осіб з особливими проблемами, результатом чого нерідко стають травми, загострення захворювань і далі летальні випадки. Однією з причин негативних аспектів сформованої ситуації є недостатня вивченість особливостей туризму для осіб з обмеженими життєвими можливостями. Слід також зазначити, що недостатня вивченість туризму для особливих категорій населення ускладнює його інтеграцію в загальне соціальне простір туризму, соціальної реабілітації, адаптивної фізичної культури, спорту.

Спеціалізовані туристські ринки для осіб з особливими потребами на сьогодні – це найперше державна санаторно-курортна зона. 16 грудня 2009 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» [5]. Конвенція про права інвалідів передбачає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати та заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма особами з особливими потребами/інвалідністю без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності. Із цією метою держави-учасниці зобов'язуються: вживати всіх належних заходів для усунення будь-яких проявів дискримінації щодо осіб з особливими потребами/інвалідністю, а також сприяти наявності й використанню нових технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, засобів, що полегшують мобільність, обладнання та допоміжних технологій, зручних для осіб з обмеженими можливостями, приділяючи першочергову увагу недорогим технологіям.

Відповідно до Конвенції ООН «Про права інвалідів» особи з інвалідністю мають право нарівні з іншими на визнання й підтримку їхньої особливості культурної та мовної самобутності, зокрема жестових мов і культури глухих. Щоб надати особам з інвалідністю можливість брати участь нарівні з іншими у проведенні дозвілля та відпочинку й у спортивних заходах, держави-учасниці вживають належних заходів [6]:

- 1) для заохочення й пропаганди найповнішої участі осіб з інвалідністю у загальнопрофільних спортивних заходах на всіх рівнях;
- 2) для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали можливість організувати спортивні та дозвільні заходи спеціально для осіб з інвалідністю, розвивати їх і брати в них участь, і для сприяння у цьому зв'язку тому, щоб їм нарівні з іншими надавалися належні навчання, підготовка та ресурси;
- 3) для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів;
- 4) для забезпечення того, щоб діти з інвалідністю мали рівний з іншими дітьми доступ до участі в іграх, у проведенні дозвілля та відпочинку й у спортивних заходах, зокрема заходах у рамках шкільної системи;
- 5) для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів.

Отже, Конвенція про права інвалідів не лише визначає зобов'язання держав-учасниць щодо забезпечення культурно-дозвіллевих прав інвалідів, а й вказує конкретні шляхи та засоби, за допомогою яких ці права слід забезпечувати.

Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 р. № 706 затверджена «Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року» [7].

Серед очікуваних результатів Програми визначено створення для інвалідів безперешкодного доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, туризму, фізичної культури і спорту.

Правові засади соціального захисту інвалідів в Україні, їхньої участі в економічній, політичній, соціальній і культурній сферах життя суспільства визначає Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [8]. Згідно зі статтею 4 цього Закону, діяльність держави у сфері соціального захисту інвалідів полягає, насамперед у «виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту».

У статті 4 Закону також зазначено: «з метою реалізації інвалідами прав та свобод людини і громадянина під час розроблення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, національних стандартів... враховуються потреби інвалідів та/або застосовуються принципи розумного пристосування та універсального дизайну» [8].

Відповідно до норм цього закону центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за участю громадських організацій інвалідів, у межах своїх повноважень здійснюють розроблення

та координацію довгострокових і короткострокових програм з реалізації державної політики щодо інвалідів та контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародного співробітництва з питань, що стосуються інвалідів [8].

Висновки. Таким чином, найважливішими завданнями держави щодо реалізації особами з обмеженими фізичними можливостями рівних можливостей у галузі туристичної діяльності, повинні стати:

- соціальна адаптація та соціалізація осіб з особливими потребами у суспільство, підвищення їх реабілітаційного потенціалу та якості життя, у т. ч. і за допомогою туризму;
- розширення на законодавчому рівні (зокрема, у Законі України «Про туризм»), пріоритетних напрямів державної політики у галузі спеціалізованих туристичних ринків для осіб з особливими потребами;
- підвищення рентабельності туризму, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток цієї індустрії туризму, залучення благодійних та інших організацій, спонсорів, створення нових робочих місць;
- розвиток туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями у сільських місцевостях, поєднання з екологічним (зеленим) туризмом;
- створення сприятливих для розвитку туристичних ринків для осіб з особливими потребами умов шляхом спрощення податкового, митного, валютного, прикордонного та іншого регулювання;
- розширення міжнародного співробітництва у сфері туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Україні, яка позиціонує себе як соціальна держава, необхідні спеціалізовані туристичні ринки для осіб з особливими потребами з метою соціальної адаптації та соціалізації вказаних осіб у суспільство, для підвищення їх реабілітаційного потенціалу та якості життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
2. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме : учеб. пособие / М. М. Маринин. – Москва : Финансы и статистика, 2004. – 144 с.
3. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 року № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
4. Волошинський О., Горбацьо І., Мацелюх А., Сварник. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб: навч. посібник / О. Волошинський, І. Горбацьо, А. Мацелюх, М. Сварник. – Львів: ТОВ «Простір М». – 2009. – С. 110-112.
5. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 року № 1767-VI // Голос України. – 2009. – № 249.
6. Конвенція про права інвалідів (ООН) // Юрид. вісн. України. – 2007. – № 14. – Ст. 263.
7. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 706 // Офіційний Вісник України. – 2012. – № 59. – Ст. 2369.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 року № 875-XII (із змін. та доповн.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 21. – Ст. 252.